

Д. Лапеви

**История социализма у
Сербии**

**Москва
«Книга по Требованию»**

УДК 93
ББК 63.3
Д11

Д11 **Д. Лапєви**
История социализма у Сербии / Д. Лапєви – М.: Книга по Требованию, 2014. –
180 с.

ISBN 978-5-517-99988-7

ISBN 978-5-517-99988-7

© Издание на русском языке, оформление
«YOYO Media», 2014

© Издание на русском языке, оцифровка,
«Книга по Требованию», 2014

Эта книга является репринтом оригинала, который мы создали специально для Вас, используя запатентованные технологии производства репринтных книг и печати по требованию.

Сначала мы отсканировали каждую страницу оригинала этой редкой книги на профессиональном оборудовании. Затем с помощью специально разработанных программ мы произвели очистку изображения от пятен, клякс, перегибов и попытались отбелить и выровнять каждую страницу книги. К сожалению, некоторые страницы нельзя вернуть в изначальное состояние, и если их было трудно читать в оригинале, то даже при цифровой реставрации их невозможно улучшить.

Разумеется, автоматизированная программная обработка репринтных книг – не самое лучшее решение для восстановления текста в его первоизданном виде, однако, наша цель – вернуть читателю точную копию книги, которой может быть несколько веков.

Поэтому мы предупреждаем о возможных погрешностях восстановленного репринтного издания. В издании могут отсутствовать одна или несколько страниц текста, могут встретиться невыводимые пятна и кляксы, надписи на полях или подчеркивания в тексте, нечитаемые фрагменты текста или загибы страниц. Покупать или не покупать подобные издания – решать Вам, мы же делаем все возможное, чтобы редкие и ценные книги, еще недавно утраченные и несправедливо забытые, вновь стали доступными для всех читателей.

Серия Книжный Ренессанс
www.samizday.ru/reprint

мојој оцени. А кад тога и не би било, та је подела и ипаче потребна за самога читаоца, нарочито ако има расположења да се и сâм упусти у студију социјалистичкога покрета и његове историје, јер ће, деобом на периоде, знатно лакше предмет савладати и доћи до много више сазнања потребних за сигурније схватање и правилнију оцену.

Најзад, напомињем: периоде раније, оне пре појаве модерно организованог социјалистичког покрета, обележио сам именима најистакнутијих тадањих представника социјалистичке мисли. Држим да таквим обележавањем нисâм учинио никакав грех. У осталом, ја сам ту ишао по већ утврџеној стази: у нашим социјалистичким круговима се и раније говорило о Светозареву, Ценићеву и Пелагићеву добу.

И, напоследку, ова историја обухвата време до ујединења националног и државног. Дотле је постојао оделити *српски* (србијански) социјалистички покрет. Од тада се он спаја с осталим социјалистичким покретима у држави Срба, Хрвата и Словенаца, који су, такође раније, и међусобно били подвојени.

Д. Л.

ГЛАВА ПРВА

УВОД.

Још за деспота Ђурђа Бранковића је Србија разорена: првих дана његове владавине, према описима путника из западне Јевропе, изванредно обрађена, плодовита, богата, са селима и кућама које су падале у очи и изградњом и укусом, Србија је убрзо постала пустош, јер су преко ње наизменце прелазиле војске турска и маџарска, па у походима својим уништиле сав привредни полет, градове разориле и села попалиле. Даља честа ратовања, предузимана и од стране Турака и од стране Аустрије, земљу су потпуно економски упропастила, насеље разредила, а сеобе су још више допринеле да се и најплоднији крајеви, чак и равнице, претворе у шуме и непролазне трњаке. Зато је 1718., за време аустриске окупације београдског пашалука, у свих 12 нахија (крагујевачка, ваљевска, јадранска, шабачка, јагодинска, параћинска, ресавска, хомољска, поречка, крајинска, кључка и чачанска), било цигло

породица 2.456.

насељених села 415.

пустих села 342.

И код свеколиког настојавања окупатора да се насељење умножи и привреда поправи и подигне, 1721. је у свих 15 нахија било једва

сопственика имања	6.637.
засејане земље хектара	7.891.
дућана	185.
механа	11.
касапница	14.

Ти подаци, тако марљиво покупљени од команди окупаторских, врло јасно илуструју *свестрану* беду Србије, *очајну* привреду и нечувену културну *пустош!*

И у Београду, насељеном Немцима и Јеврејима, заната је било само толико, колико су окупаторима потребни били, јер се на свестрано разорено и упропашћено српско становништво није могло као на потрошача ништа рачунати. У Београду је 1721. било занатлија: по 12 месара и кројача, 11 обућара, по 8 пекара, бачвара и столара, 6 рибара, 5 браваара, по 4 качара, ковача, сарача и пивара, по 3 чизмара, стаклара, стругара, тесача, сапунције, власуљара, баштована, ужара и ћурчије, по 2 златара, зидара, ранара, седлара, шеширције, бојације и лимара, и по 1 часовничар, воскар, чешљар, оцачар, плетач чарапа, калајдија, пушкар, дугмеџија и бакрачар. Да су се највећи део ових занатлија (можда и сви) уклонили из Београда заједно с престанком аустриске окупације, разуме се само по себи.

Иза ове окупације дошао је још један рат аустриски, а за њим буне и револуције народне, које

нису допуштале да се свет прибере и да се привреда окрепи. Осем тога, феудални систем није ни омогућавао привредни полет, нарочито још у оваквим очајним приликама, у каквима је Србија била за читавих 300 година.

Ичков уговор о миру од 1806. год. предвиђа у целој Карађорђевој Србији, од Тимока до Дрине, свега 20.000 пореских глава и уз њих свега још 55.000 арачких глава (малолетника); привреда је била јадна и очајна; јер, за време Турака, Срба никако није ни било по варошима да би развијали варошку привреду, Србија је била чисто сточарска земља, ратарство је тада у њој подмиривало само домаћу потребу, а покушај са отварањем два рудника за ратне потребе и довођењем са стране око 30 рударских радника напуштен је с пропашћу Србије 1813. год.

Чак при крају 1815. у Србији је било свега 28.954 пореских лица, да тек 1842. достигне до 139.080! У 1822. је у Ужицу, које је по сведочанству Пирховом и Вујићевом, била тада највећа варош после Београда, било свега 50 пореских и 238 арачких глава; што је само доказ очајне ненасељености тадање.* Стока

* Насељеност се овако кретала:

1804. године	401.315. становника
1820. "	500.000. "
1833. "	678.192. "
1840. "	828.895. "
1843. "	859.545. "
1846. "	915.030. "
1850. "	956.893. "

је, и то поглавито. ситна, била најглавније, без мала и једино, богаство народно, а ње је тада било:

године	оваца и коза	торова
1827.	1,415.365.	41.490.
1828.	1,316.021.	43.152.
1829.	1,283.361.	43.514.
1630.	1,261.130.	45.132.
1831.	1,269.243.	43.309.
1832.	1,201.162.	16.065.
1833.	1,262.881.	45.894.
1834.	1,885.436.	64.255.

Аграрна производња, на основу десечарских спискова изведена, износила је товара

	1831.	1832.	1833.
кукуруза	424.863.	333.558.	342.525.
пшенице	72.902.	27.187.	98.597.
јечма	17.774.	26.599.	22.647.
ражи	3.089.	3.170.	3.037.
зоби и крупника	2.576.	26.906.	31.052.
проје	165.	81.	574.

Не треба губити из вида још и околност, да је аграрна производња била раније још јаднија и

1854.	„	998.919.	„
1859.	„	1,078.281.	„
1863.	„	1,108.668.	„
1866.	„	1,216.348.	„

Ненасељеност је била очевидна, јер је на једном квадратном километру било становника

1834.	године	17,9
1854.	„	26,4

да је она ових година повећана и непрекидним настојавањем кнез Милошевим и врло оштрим мерама што их је он предузимао.

Још и 1825. званично се констатовало да сељаци обрађују земљу не само *дрвеним* ралицама и плуговима, већ и *дрвеним мотикама!* И не само прости сељаци, већ су, се у то доба и културнији и отреситији редови друштвени служили дрвеном мотиком, па још у крајевима који нису, ни толико пропатили, ни у толикој мери опустошавани, као Србија. Један запис из 1828. гласи: „Знано када Макарије отвори Добриловинџ црстџ 29 година. ѿ тада копа дрвеномъ мотиком те сѣж пасуљъ.“ А тамо, где се најпримитивнија оруђа употребљавају, и привреда мора бити на очајно ниском ступњу!

У осталом, цереалије нису у то доба ни биле извозни артикал Србије,} као што се то види из љумручке тарифе, која је обухватила била само стоку, шишарке, лој, коже, бакар и даске! А кнез Милош је и тада и после морао издавати наредбе са законском силом: да сваки сељак мора засејати, поред осталих, усева, најмање три дана пшенице и један дан кромпира. Како је, међутим, и сточне хране било мало, то је с врха државне управе и на њу обраћана пажња. Кнез Милош је једноме сељаку у Лепеници одвалио 25 батина зато што сено није зденуо у једно, него у неколико омањих делова, те тако више губио на подини и оврховини и изложио опасности да сена лакше скроз прокисну и укваре се! Може

се, по томе, судити каква је јадна привреда била, кад се она кретала и регулисавала батинама!

Што се тиче заната, они су, под турском влашћу, били готово искључиви монопол Турака, јер су они чинили, готово искључиво варошко становништво. По неки су Срби у селу, узгредно уз свој сточарски и тежачки посао, радили још и по какав простији занат. После ослобођења и кад су Турци напустили вароши, спушта се по који Србин из села и наставља, уз земљорадњу, и занат у вароши радити; ти су: абаџије, чарукчије, екмешчије, терзије, туфекџије, мутавџије, мунџије, чаракчије, касапи, налбанте, самарџије, бардакџије, ћурчије, кујунџије, ковачи и дунђери, па и међу овима многи из крајева што су и даље под Турцима остали. Било је и тада, као што и данас трају стара презимена: Коларовић, Механџић, Баштовановић, Тутуновић, Дридаревић, Дунђеровић, Бојацић, Кујунџић, Кречаровић, Самарџић, Терзић, Мајсторовић, Ђурчић, Сарачевић, Ковачевић, Калаџић, Грнчаревић и т. д., али баш та презимена сведоче и дан дањи, како су та занимања била врло ретка у Срба, те су по њима и презимена давана породицама које би се *изузешно* којим од тих заната бавиле!

Трговина је, такође, као што се из мало пре споменуте ђумручке тарифе видело, била врло неразвијена, задржавала се свега на стоци и још на неколика ситна и незнатна артикла!

Зато нису ни била потребна развијена средства саопштавања: пошта је и ретко и с ограниченим

бројем места саобраћала, а телеграф је, на пример, уведен 1855., али је он врло дуго служио само државним потребама, зато су и биле основане свега три станице: у Београду, Алексинцу и Крагујевцу.

Зато је и путни саобраћај био јадан и жалостан, Ђура Јакшић га је сасвим тачно прѣставио: „Путови, како је богу воља! Да обиђеш целу земљу унакрст! Пођи лево, а десно, све ти је једно, јер си на сваком кораку могао сломити ја ногу, ја руку... Бивало је те човек пође до прве варошице, па се више и не врати кући.“ А како ће се и правити друмови, кад за обамрлу пољску привреду, очајне занате, бедну трговину и никакву индустрију они нису ни престављали какву потребу: пренос се, кад је нешто требало трговине ради пренети, вршио, како је то још Пирх видео, на малим и slabим коњићима!

Механа је, међутим, било за оно доба врло много, и зато се и код њих осетило опадање:

1836. године	1281.
1837. „	1216.
1838. „	1166.

А дућанске радње, у којима се препродавао еспап што се набављао у београдских гросиста, нису се нагло множиле: за њихово је оснивање извађено објава с плаћеном прописном таксом

1831. године	16.
1832. „	14.
1833. „	17.
1834. „	12.

У томе периоду без мала потпуно натуралне привреде, о каквим радницима не може бити ни речи. Било је нешто мајстора, још мање калфи и чирака. И највеће наднице су тада (1833) плаћене из кнез Милошеве касе на грађењу цркве у Топчидеру: мајсторима 6, калфама 5 и чирацима 4 гроша, иначе је за друге занате било прописано да ни мајстор не сме дати ни калфа примити већу надницу од 50 пара ако ради о својој, односно 30 пара ако ради о газдиној храни!*

Једна једина модерна радионица је, за време прве владе кнез Милошеве била заснована, па и она више ради неодољивих потреба државних. То је државна штампарија, која је прорадила 1831.; али су њезини радници, набављени са стране, и по плаћености и према ономе како су се сами осећали, били више господа, него ли радници.

* Интересна је ствар да се толика надница одржала и после читаве три деценије од како је први пут за време првога устанка прописана од Совета и Карађорђа: „који мајстор ради код човека, а рани се од своје кесе, да му се плаћа по петдесет пара надница, који под рану ради, да му се плати само по тридесет пара, више нити људи да дају, нити мајстори да ишту и да узимају, и који би и преко ове таксе више платио, или од мајстора који примио, онолико ће глобе дати и велику каштигу претрпети, а надничарима пољским да се плаћа само 25 пара, више не“.

Ускоро је ова наредба пооштрена: „за парнице мајсторске онако да буде, као што је оцечено, а који би више платио, или који би од мајстора више поискао и првмио, да одузму све оно, што више новаца узму, и да им *по сто батина ударе*; или к нама да такове потпљете.“

А године 1838. била је у Јагодини одређена надница толика иста: о домаћиновој храни 30, а о храни самог мајстора 50 пара! (*Гласник С. У. Д.* XLVIII, 188).